

Området kring Nynäshamns tätort

Den tidigaste bosättningen vi känner till i området är den gropkeramiska boplatsen vid Grönviksvägen – Vaktbergsvägen. Människorna, som tillhörde den gropkeramiska kulturen, försörjde sig vanligen på fiske och säljakt. Havsnivån var då ca 25 m högre än idag vilket innebär att boplatsen låg på en ö i ytterstjärngården. På grund av sitt utsatta läge är det troligt att man bara besökt boplatsen säsongsvis och bott permanent längre inåt land. Från den här tiden, ca 2 500 f kr, känner vi till ett tiotal gropkeramiska boplatser i kommunen.

Så småningom etablerades fasta bosättningar vid de vattenleder som genomkorsade landskapet och som fungerade som naturliga kommunikationsleder. Vattenlederna syns tydligt om man ritar ut nivåkurvorna på en karta. På kartan är 10-metersnivån utritad, så såg landskapet ut ca år 0. Norrut kunde man ta sig ända upp till Gryt, söderut ut genom Nynäsviken, åt nordost var det öppen passage mot Norviksfjärden. Under förhistorisk tid var det vattnet som förenade. Det fanns egentligen inga vägar där man lätt kunde ta sig fram. Det fanns gång- och ridstigar. Idag kan vi ibland se rester efter dessa stigar som vi brukar kalla hålvägar. En sådan hålväg finns bl.a. vid gravfälten vid Kalvö koloniområde. På kartan kan vi också se att Kalvö på den här tiden gjorde skäl för sitt namn.

Med tanke på de stora gravfält som ligger i närheten av de gamla byarna har man bott här under ca 1000 – 1500 år, kanske mer. Innan kristendomens införande för 1000 år sedan hade varje gård eller by sitt eget gravfält.

Byarna med gravfält är Karlsta, Berga, Rappsta, Kogersta, Blista, ”Hässelby”, Kalvö samt ”Kvarnängen”. Inte bara gravfälten utan också namnen talar för en hög ålder. Ortnamn med ändelsen –sta anses betyda boplats, medan förleden oftast är ett mansnamn. ”Sta”-namnen anses vara ca 2000 år gamla.

De två gravfälten väster järnvägen vid Blista hör troligen till byn Blista, medan de två på östra sidan om järnvägen tillhörde den idag försvunna byn Hässelby. Hässelby var föregångaren till Nynäs gods som i skiftet 1200-1300 flyttade ner till sin nuvarande plats vid Nynäsviken. Flytten var troligen framtvungad av landhöjningen som grundat upp segelleden och avsnört Älgvikensjön.

Vid Berga ligger tre stycken gravfält varav ett troligen tillhör Karlsta. Mellan två av gravfälten vid Berga finns dessutom rester efter en hålväg som numera ingår som en del i ”Nynäsleden”, nuvarande Sörmlandsleden.

Karlsta har varit en betydande gård. Under medeltid ägde domkyrkan i Strängnäs jord i ”Krakstad”. 1566 tillhörde gården Tyresö. Från 1600-talets början har den tillhört Nynäs gods. Från 1640-talet var gården säteri och även bebyggt som sådant med en mangårdsbyggnad i två våningar. Hela gården brändes av ryssarna 1719. Nya byggnader uppfördes efter detta och i början av 1800-talet fanns 12 byggnader på gården. Under en tid fungerade Karlsta som bostad åt änkor under godset.

I Berga fanns två gårdar före 1540. 1540 ägdes de av Gustav Vasa. Sedan 1699 har hemmanen tillhört Nynäs.

Kalvö och Kogersta har varsitt gravfält. Första gången Kalvö nämns är 1281, det stavas då Kalf ö. Kung Magnus säljer en del i Kalvö till biskopen i Strängnäs 1281. 1562 hade Lars

Fleming på Nynäs två frälsehemman i Kalvö, dessutom fanns ett skattehemman. Alla tre har hört till Nynäs.

När det gäller Kogersta är det första skriftliga belägget från 1509. Men byn är med tanke på gravfältet betydligt äldre. Även Kogersta ägs 1562 av Lars Fleming på Nynäs.

Vid Kvarnängens idrottsplats ligger ett stort gravfält vars boplatz inte längre kan identifieras. Kvarnängen är ett namn som inte kom i bruk förrän efter 1600-talet.

Vid Rappsta ligger två gravfält. Om dessa hört till samma by kan det tyda på att bebyggelsen flyttat vid något tillfälle.

Norvik har varit eget hemman och nämns första gången i skriftliga källor 1510.

Hacktorp har hört till Nynäs gods och räknats som skärtorp. Man betalade ränta i strömning till huvudgården. I mitten av 1600-talet räknades det för ½ mtl. Senare lades större delen av hemmanet under huvudgården Nynäs och resten blev ett torp. Torpet såldes 1919 till Södertörns fastighetsbolag.

Blommenstorp har varit båtsmanstorp till rote 50 Solberga. Torpet uppvisar en äldre planlösning men är troligen från 1820-talet.

Det gamla bostadshuset på Stora Grönvik är troligen från 1700-talets slut. Grönvik är skriftligt belagt från 1510.

Trakten där tätorten nu brer ut sig var fram till slutet av 1800-talet glest befolkat. Här låg endast några torp som lydde under Nynäs gods. Nynäshamn består egentligen av de gamla hemmanen Norvik, Grönvik, Sandhamn, Estö och Hamnvik. Dessa torp är kända sedan 1602.

Grönviksvarvet

Historik

Området kallas Uttervik. Varvet uppfördes av Generalkonsul Johnson och användes för Nordstiernans ägares privata båtar. Johnsonfamiljen ägde ångjakten Thai, motorjakten Mildred samt kostern Aura. Dessa låg uppdragna här över vintern. Båtarna sköttes om av en särskilt anställd skeppare som bodde i huset bredvid. Den mest namnkunnige av Johnsons skeppare hette Sven Bengtsson. Sven Bengtssons far var den förste som anställdes som skeppare av Johnson. Han provfiskade bl a med en trålare som ägdes av Johnson. Detta var innan trålfisket på allvar kommit igång i Östersjön. Trålaren såldes senare.

Nordstiernan hade en båtklubb i Stockholm. På somrarna låg medlemmarnas träbåtar vid KSSS-bryggan i Trehörningsviken. På vintern förvarades båtarna på varvet.

NSS anordnade ofta på 1920-30-talet kappseglingar och fester vid Uttervik.

Innan varvet lades ned arbetade Enar Gärdek och Acke Lindberg där.

Beskrivning

Varvsbyggnad byggd helt i trä. Enligt ritning byggd 1941. Fasad av faluröd locklistpanel, sadeltak med falsad plåt. Enlufters rektangulära fönster med spröjs, sex rutor i varje luft.

Interiör:

Takspannet är ca 18 meter brett, huset är uppfört utan bärande stolpar. Takstolarna är "dubbla", fyllda med små diagonalställda bräder. Takhöjden är ca 9 meter som högst. Dubbeldörren ut mot vattnet är ca 8 meter hög. Ovanför dörren sitter ett halvcirkelformat fönster, fönstret är spröjsat med 10 små rutor.

Skepparbostaden, byggd 1941.

Byggnad med sadeltak och faluröd locklistpanel. Betonggrund. Byggnaden är i ganska dåligt skick.

Sjöbod och brygga

Sjöbod byggd 1942. Mycket välbevarad byggnad, ej förändrad sedan byggnationen.

På bryggan står en mastkran, även den från 1942.

2006-06-21

Maria Landin